

واحد علوم و تحقیقات کرمانشاه

حقوق متهم تحت نظری در نظام حقوق کیفری ایران

مؤلفین

دکتر اکبر وروائی

وکیل دادگستری و عضو هیئت علمی دانشگاه

رسول بهرامی پور

کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم شناسی و مدرس دانشگاه

محمد احسان پراکوهی

کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم شناسی و مدرس دانشگاه

انتشارات بهنامی

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور

: وروائی، اکبر، ۱۳۴۵ -

: حقوق متهم تحت نظری در نظام حقوق کیفری ایران/نویسندگان اکبر وروائی،
رسول بهرامی پور، محمداحسان پراکوهی؛ [به سفارش] دانشگاه آزاد اسلامی،
واحد علوم و تحقیقات کرمانشاه.

مشخصات نشر
مشخصات ظاهری

: تهران: انتشارات بهنامی، ۱۳۹۳.
ص: ۲۵۶

: شابک
978-600-323-027-9

وضعیت فهرست نویسی

: فیبا

یادداشت

: کتابنامه: ص. ۲۲۸.

موضوع

: حقوق جزا -- ایران

موضوع

: بازداشت -- ایران

موضوع

: زندانیان -- وضع حقوقی و قوانین -- ایران

موضوع

: اتهام -- ایران

شناسه افزوده

: بهرامی پور، رسول، ۱۳۵۸ -

شناسه افزوده

: پراکوهی، محمداحسان، ۱۳۶۰ -

شناسه افزوده

: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات کرمانشاه

رده بندی کنگره

: ۱۳۹۳ ۸/۳۷۹۳KMH گ

رده بندی دیویی

: ۵۵/۳۳۵

شماره کتابشناسی ملی

: ۲۵۷۲۹۹۷

انتشارات بهنامی

خیابان انقلاب، ابتدای خیابان اردیبهشت (منیری جاوید)، پلاک ۸۶

تلفکس: ۶۶۴۰۹۹۲۳

حقوق متهم تحت نظری

در نظام حقوق کیفری ایران

دکتر اکبر وروائی - رسول بهرامی پور - محمد احسان پراکوهی

چاپ اول - ۱۳۹۳

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

لیتوگرافی: مهران نگار

چاپ: پیام

صحافی: نوین

قیمت: ۱۳۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است

فهرست تفصیلی مطالب

۱۱	پیشگفتار
۱۳	مقدمه
۱۷	فصل اول - مفاهیم، مبانی و تاریخچه
۱۷	مبحث اول: مفاهیم
۱۷	گفتار اول، متهم تحت نظر
۲۰	گفتار دوم، تحت نظرگاه
۲۵	گفتار سوم، حقوق دفاعی متهم
۲۸	مبحث دوم: تاریخچه
۲۸	گفتار اول، حقوق متهم تحت نظر در مبانی فقهی
۲۸	بند اول: حقوق متهم تحت نظر در اندیشه‌های اسلامی
۳۲	بند دوم: حقوق متهم تحت نظر در پرتو اصل برائت
۳۷	گفتار دوم، حقوق متهم تحت نظر در حقوق کیفری ایران
۴۱	گفتار سوم، حقوق متهم تحت نظر در اسناد فراملی (بین المللی)
۴۴	مبحث سوم: مصادیق تحت نظر قرار دادن متهم
۴۴	گفتار اول، وقوع جرائم مشهود
۴۶	گفتار دوم، جلب متهم

- گفتار سوم، ضرورت تحقیقات مقدماتی و اجرای دستورات مقام قضایی..... ۴۸
- مبحث چهارم: مدت تحت نظر..... ۴۹
- گفتار اول، مدت اولیه تحت نظر..... ۴۹
- گفتار دوم، تمدید مدت تحت نظر..... ۵۰
- فصل دوم - حقوق متهم تحت نظر..... ۵۷**
- مبحث اول: حق تفهیم اتهام..... ۵۷
- گفتار اول، حق تفهیم اتهام در قوانین و مقررات..... ۵۸
- گفتار دوم، ویژگیهای حق تفهیم اتهام..... ۵۹
- بند اول: فوری بودن تفهیم اتهام..... ۶۰
- بند دوم: کتبی بودن تفهیم اتهام..... ۶۱
- بند سوم: مستدل بودن تفهیم اتهام..... ۶۲
- بند چهارم: صریح بودن تفهیم اتهام..... ۶۳
- گفتار سوم، منع تأخیر از تفهیم اتهام..... ۶۴
- گفتار چهارم، مفصل بودن تفهیم اتهام..... ۶۵
- مبحث دوم: حق اطلاع متهم از حقوق دفاعی..... ۶۷
- گفتار اول، الزامات قانونی در آگاه سازی متهم از حقوق شخص تحت نظر..... ۶۷
- گفتار دوم، شیوه‌های آگاه سازی متهم از حقوق شخص تحت نظر..... ۶۸
- مبحث سوم: حق تماس با خانواده و بستگان..... ۷۰
- گفتار اول، مبانی قانونی حق تماس متهم تحت نظر با بستگان..... ۷۰
- گفتار دوم، شرایط و شیوه تماس متهم تحت نظر با بستگان..... ۷۴
- مبحث چهارم: حق داشتن وکیل..... ۷۶

- گفتار اول، حق داشتن وکیل در قوانین و مقررات ۷۹
- گفتار دوم، تفهیم حق داشتن وکیل ۸۲
- گفتار سوم، ملاقات متهم با وکیل ۸۳
- گفتار چهارم، حضور وکیل در تحقیقات مقدماتی ۸۴
- گفتار پنجم، دسترسی وکیل به پرونده مقدماتی متهم ۸۸
- مبحث پنجم: داشتن حق سکوت ۹۱
- گفتار اول، پذیرش حق سکوت متهم ۹۱
- بند اول: سکوت در معنا و مفهوم ۹۳
- بند دوم: تفهیم حق سکوت به متهم بر اساس مبانی قانونی ۹۴
- گفتار دوم، رعایت اصل منع شکنجه ۹۷
- گفتار سوم، بازجویی منطبق بر موازین شرعی ۱۰۱
- گفتار چهارم، بازجویی بر اساس شیوه‌های علمی و قانونی ۱۰۴
- گفتار پنجم، ثبت بازجویی بدون تغییر و تحریف ۱۰۵
- مبحث ششم: سایر حقوق دفاعی متهم تحت نظر ۱۰۹
- گفتار اول، حق اعتراض به تحت نظر ۱۰۹
- گفتار دوم، حق معاینه پزشک ۱۱۱
- گفتار سوم، حق داشتن مترجم ۱۱۴
- گفتار چهارم، حق حفظ حیثیت و رفتار عادلانه ۱۱۵
- فصل سوم - تضمین‌های ناظر بر رعایت حقوق متهم تحت نظر ۱۲۳**
- مبحث اول: لزوم آموزش مجریان حفظ حقوق متهم تحت نظر ۱۲۳
- گفتار اول، نقش آموزش در رعایت حقوق متهم تحت نظر ۱۲۳

- گفتار دوم، ضرورت آموزش ماموران حفظ حقوق متهم تحت نظر در مبانی قانونی ۱۳۱
- مبحث دوم: نظارت مقامات قضایی بر تحت نظر قرار دادن متهم ۱۳۸
- گفتار اول، بررسی دفتر ثبت مشخصات متهم تحت نظر در دفاتر مخصوص ۱۳۸
- گفتار دوم، کسب اطلاع از تحت نظر قرار دادن متهم ۱۳۹
- گفتار سوم: نظارت عام بر تحت نظرگاه‌های پلیس و ضابطین دادگستری ۱۴۱
- مبحث سوم: ضمانت اجرای حفظ حقوق متهم تحت نظر ۱۴۶
- گفتار اول، ضمانت اجرای کیفری ۱۴۶
- بند اول: در قانون اساسی ۱۴۶
- بند دوم: در ق.آ.د.ک مصوب ۱۳۷۸ ۱۴۷
- بند سوم: در قانون مجازات اسلامی ۱۴۷
- بند چهارم: در قانون حقوق شهروندی ۱۴۹
- بند پنجم: در ق.آ.د.ک مصوب ۱۳۹۲ ۱۵۰
- گفتار دوم، ضمانت اجرای حقوقی ۱۵۱
- ضمائم ۱۵۳
- علائم اختصاری ۲۴۷
- منابع و مأخذ ۲۴۸

پیشگفتار :

رعایت اصل دادرسی منصفانه و عادلانه بعنوان امری حیاتی و ضروری ایجاب می‌نماید که حقوق دفاعی متهم تحت نظر رعایت گردد و الزاماتی از این حیث برای مجریان قانون مقرر گردد تا با تفسیرهای سلیقه‌ای حقوق متهم پامال نگردد، البته باید گفت دیدگاه مقنن در نظام کیفری ایران نگاه امنیتی است و لذا آنچنان که شایسته است به حقوق دفاعی متهم تحت نظر نپرداخته است ولی گام‌هائی برداشته شده که با مقصد اصلی فاصله دارد. اصل قانونی بودن جرم و مجازات، تحقیقات از متهم و تحت نظر قرار دادن متهم را به موجب قانون و مقررات مجاز می‌شمارد و بنابراین آئین دادرسی کیفری باید حقوق متهم تحت نظر را که انسانی آزاد و دارای کرامت والای انسانی است به موجب قانون به رسمیت بشناسد و با ایجاد تعادل بین منافع جامعه و منافع فردی و همچنین تعادل بین دقت و سرعت از تضییع حقوق متهم تحت نظر جلوگیری نماید.

با توجه به خلاء قانونی گذشته در باب حفظ حقوق متهم تحت نظر و توجه مقنن به این موضوع در قانون جدید آ.د.ک، لذا نویسندگان بر آن شدند تا در راستای این نوآوری قانونگذار مبادرت به تهیه و تدوین این کتاب نمایند و بر این باوریم که این اثر بلا اشکال نبوده و مشتاقیم تا با استفاده از نکته نظرات و پیشنهادات همه صاحب

نظران از طریق ارسال به آدرس Rasool.Bahramipoor@Gmail.com به کاستی‌ها و لغزشهای خویش در مراحل بعدی چاپ فائق آییم.

در خاتمه به حکم حدیث شریف { من لم یشکر المخلوق، لم یشکر الخالق } و بر حسب وظیفه بر خود فرض می‌دانیم از اساتید و همه کسانی که با حمایت‌های معنوی خویش در انتخاب موضوع این کتاب و همچنین تهیه آن یار و مدد رسان بوده‌اند و همچنین مدیریت محترم انتشارات بهنامی جناب آقای بهنامی و همکاران گرامیشان که صبورانه زحمت انتشار این اثر را متقبل شده‌اند، مراتب تقدیر و تشکر خویش را صمیمانه به محضرشان ابراز می‌نماییم. بی تردید محقق شدن این فعالیت علمی پژوهشی نتیجه کمک همه عزیزانی است که یاری کننده در این امر بوده‌اند و از درگاه رب جلیل برای همه این عزیزان توفیق روز افزون در جهت فتح قله‌های رفیع علمی و خدمت صادقانه به جامعه حقوقی کشور عزیزمان مسئلت داریم.

اکبر وروایی، رسول بهرامی پور، محمد احسان پراکوهی

تابستان ۱۳۹۳

متهم تحت نظر که هنوز هیچگونه اتهامی علیه او ثابت نشده است شخصی است که از کرامت انسانی و اجتماعی برخوردار بوده و به هیچ بهانه‌ای حتی پراهمیت بودن اتهام وی نباید حقوق طبیعی وی نادیده گرفته شود و حفظ حرمت و کرامت متهم بعنوان عضوی از شهروندان جامعه و وظیفه همگان بویژه مجریان قانون است. التزام به اصول دادرسی منصفانه از الزامات حقوق متهم تحت نظر است که باید مورد توجه ویژه قرار گیرد. به تعبیر دکتر محمد علی اردبیلی «در آئین دادرسی کیفری رعایت یک سلسله قواعد به منظور حفظ حقوق متهم و مصلحت اجتماع الزامی است.»^۱ نقض حقوق متهم تحت نظر منتج به ظلم خواهد شد، چرا که حداقل قدرت دفاعی متهم تقلیل می‌یابد و شخصی که نداند یا نتواند از حقوق خویش دفاع نماید مورد ظلم واقع می‌شود و بدیهی است آنچه ضروری به نظر می‌رسد این است که در مراحل تعقیب، تحقیق، صدور حکم و اجرای مجازات باید تمام حقوق او بعنوان یک شهروند در کمال دقت رعایت شود. عدم رعایت این حقوق، حکومت را بیشتر در مظان اتهام نقض حقوق بشر و حقوق شهروندی قرار می‌دهد.^۲

۱- اردبیلی، محمد علی - ۱۳۸۵ - حقوق جزای عمومی - جلد نخست - چاپ دوازدهم - نشر

میزان - ص ۵۰

۲- بهبودی، مراد - مبانی ضرورت حفظ حقوق شهروندی در نهج البلاغه - مقاله اینترنتی

رفتار انسانی و اسلامی و رعایت حقوق دیگران از مبانی برخورد شایسته با انسانهاست، زیرا انسانها مخلوق خدای یکتاوند و شارع مقدس نیز بر رفتار حسنه و اخلاق نیکو با انسانها تأکید دارد. «مبحث حقوق انسانها حکایت دیگری دارد که هرگز کار علمی صرف پاسخگوی دغدغه‌ها نیست. تجربه‌های حقوق جهانی، دستاوردهای بشری هستند که می‌توانند ما را در اتخاذ راهکارهای نوین متناسب با فرهنگ بومی و ارزشهای اسلامی کمک نمایند»^۱.

موضوع علم حقوق، انسان است و نحوه بهره‌مندی انسانها از حقوق شهروندی، از مباحث مهم نظام‌های حقوقی، دینی و غیر دینی است. حفظ کرامت و ارزشهای والای انسانی، احترام به آزادی‌های مشروع، حقوق شهروندی و رعایت اصول و ارزشهای اسلامی در گرو اقدامات صحیح و عادلانه عوامل دستگاه قضایی است.

در تمام نقاط جهان در روابط سالم اجتماعی اصل بر حفظ حیثیت و شأن اجتماعی افراد است، اما نگرانی از آن زمانی آغاز می‌شود که پاره‌ای از ارزشهای منفی در جامعه توسط ضابطان عدلیه و مجریان قانون رواج پیدا می‌کند و در نتیجه از طرفی حیثیت افراد جامعه و انسان‌های با کرامت و از طرفی حیثیت حاکمیت که ماموران آن اینگونه عمل می‌کنند به مخاطره می‌افتد.

حق دفاع از مقدس‌ترین حقوق انسانی است که موجب تضمین حقوق غیر قابل انکار است. حقوق متهم در مرحله تحت نظر از پیچیدگی و ظرافت خاصی برخوردار است. حمایت از حق دفاع متهم در دادرسی کیفری در حقیقت تضمین رعایت حقوق طبیعی اشخاص به ویژه حق حیات و آزادی ایشان است. حقوق مزبور با خمیر مایه شخصیت افراد با قطع نظر از اختلافات فرهنگی، اعتقادی، نژادی و مانند آن عجین

۱- ضیایی فر، محمد حسین - ۱۳۸۶ - استانداردهای حق دفاع متهم - مقاله اینترنتی

شده است. فلسفه وجودی حقوق متهم تحت نظر احترام به آزاد بودن وی است. «آزادی ارزشی برتر است. در بیشتر آثار فلسفی این عصر، آزادی جوهر زندگی و مهمترین آرمان مطلوب انسان و گرانبهاترین ارزشهاست. به گفته روسو، بشر آزاد به دنیا آمده است و باید آزاد زیست کند. بهترین وسیله تأمین سعادت جامعه، احترام به آزادی و اراده فرد است»^۱.

تهیه و تصویب قوانین جامع موجب پایداری و نفوذ قانون و همچنین سهولت بکارگیری آن و به موقع بودن در استفاده و اعمال قانون می‌شود. امروزه مشکلات متعددی در جهت تضییع حقوق متهم در جامعه و به ویژه نزد مجریان قانون و دستگاه عدالت نشر پیدا کرده و این حلاء برای متهم تحت نظری دوچندان احساس می‌شود، البته، مؤید این تحلیل با مراجعه به مراکز انتظامی و کلانتری و ضابطین دادگستری و بررسی دور و نزدیک وضعیت مراکز تحت نظرگاه‌های ضابطین و پلیس قابل مشاهده و مشهود است.

وظایف، اختیارات و الزامات مجریان دستگاه عدالت کیفری در مواجهه با متهم تحت نظر و تحت نظر قرار دادن متهم تفاسیر متفاوتی داشته و دارد و این خود دلیل بر نارسایی قانون در این زمینه است. متهم گاه تحت نظر قرار می‌گیرد و گاه با استفاده از پوشش تحت نظری بازداشت می‌شود و حقوق اولیه او نیز مراعات نمی‌گردد و گاه با تفسیرهای غیر حقوقی همچون مجرم با آنان رفتار می‌کنند، در حالی که رعایت حقوق متهم تحت نظر می‌تواند در رضایتمندی افکار عمومی و ترقی جامعه و رعایت حقوق بشر نزد جوامع بین المللی نقش نمایی کند.

۱- کاتوزیان، ناصر - ۱۳۸۶ - مقدمه علم حقوق و مطالعه در نظام حقوقی ایران - چاپ پنجاه و

در این مقال تحت عنوان «حقوق متهم تحت نظری در نظام حقوق کیفری ایران» سعی شده است به ضرورت این موضوع پرداخته شود.

در فصل اول به بیان مفاهیم، مبانی و تاریخچه، مصادیق تحت نظر و مدت آن و در فصل دوم به بیان حقوق دفاعی متهم و بهره مندی متهم از این حقوق و در فصل سوم تضمین‌های ناظر بر رعایت حقوق متهم تحت نظر بیان گردیده و در پایان برخی از اصول قانون اساسی، ق.آ.د. ک مصوب ۱۳۹۲، قوانین و مقررات مرتبط، اسناد و مقررات فرا ملی و بین‌المللی در باب حفظ حقوق متهم تحت نظر در قسمت ضmann آورده شده است که دسترسی به قوانین و مقررات مرتبط سهل و آسان گردود و النهایه باید گفت نگارندگان با هدف آگاهی یافتن همه مدافعان حقوق انسانی افراد جامعه اسلامی که بعضاً در جایگاه متهم قرار می‌گیرند، با کمک اساتید بزرگوار مبادرت به انجام این تحقیق نموده که هرچه در این زمینه به توفیقات بیشتری دست یابیم، در نتیجه به هدف مورد نظر که همانا حفظ کرامت انسانی و شخصیت اجتماعی والاست نزدیکتر شده‌ایم.

اکبر وروایی، رسول بهرامی پور، محمد احسان پراکوهی

تابستان ۱۳۹۳